Samtidsorienterings tilblivelse

Af Kamma Struwe

Kamma Struwe, mag. art. i historie, undervisningsinspektør i Direktoratet for folkeskolen, folkeoplysning, seminarier m. v. med internationalt pædagogisk samarbejde som arbejdsområde, gengiver i nedenstående artikel indtryk fra udvalgsarbejde vedrørende tilblivelse af faget samtidsorientering, således som det foregik i årene 1967–1977.

Om folkeskoleloven af 26. juni 1975 er det bl. a. sagt, at den gør allerede eksisterende nydannelser i skolen almene, snarere end at den skaber noget nyt.

Den påstand kan underbygges på mange måder f. eks. med henvisning til samlæsning, valgfag, p-fags ordning og nye undervisningsemner.

Men gælder denne påstand også for samtidsorientering?

Forholdene vedrørende samtidsorientering adskiller sig på mange punkter ikke fra forholdene omkring de øvrige nydannelser i skolen: Et træk i skolens virke, som man havde gode erfaringer med, blev indraget i folkeskoleloven og i lovens følgebestemmelser.

Alligevel er tilblivelsen af folkeskolelovens eneste nye obligatoriske fag, samtidsorientering, mere kompliceret. Det blev en langvarig proces at udforme dette fag, som mange var så enige om, skolen skulle have, men som beslutningstagerne havde svært ved at blive enige om at definere – selv i den uforbindende rammeform, som alle lovens nydannelser har fået.

Dette skolefag, som bl. a. skal lære elever i 14–16 års alderen noget om, hvad politiske beslutninger drejer sig om, og hvordan de politiske beslutninger bliver til, er i sig selv et kompromis, som mange har medvirket til. Beslutningen har islæt af de mange meninger i vort pluralistiske samfund og har også det tilfældighedens præg, som er resultat af en langvarig og indviklet beslutningsproces, som mange er medansvarlige for, og som ingen alene bærer ansvaret for.

Samtidsorientering blev til i 6 led, der hver har deres karakteristiske indslag:

Første led var, at ideen om samtidsorientering som skolefag blev udformet i folkeskolens læseplansudvalg mellem 1967 og juni 1971.

Andet led var, at et udkast til fagmål og læseplan blev udformet i

en arbejdsgruppe, der var præget af repræsentanter for folkeskolens faglige foreninger for biologi, geografi og historie og for Pædagogisk landsforening for faget orientering.

Tredje led var, at dette udkast blev redigeret af læseplansudvalgets fagudvalg 4 med repræsentanter for Danmarks Lærerforening, Danmarks Lærerhøjskole og for lærerne, og at dette forslag blev godkendt af læseplansudvalget og publiceret i rækken af læseplansforslag i november 1974.

Fjerde led var – efter at folkeskoleloven var vedtaget i juni 1975 – en bekendtgørelse om formålet med undervisningen i folkeskolens fag september 1975, hvori samtidsorientering fik et ændret formål.

Femte led var, at der fra januar til marts 1976 udformedes en vejledende læseplan i overensstemmelse med det nye formål i en af ministeren udpeget arbejdsgruppe, der tilførte erfaringer og synspunkter hentet uden for folkeskolen, herunder fra samfundsvidenskabelig undervisning på universiteterne.

Sjette led var, at der som resultat af høringer bl. a. i uddannelsesrådet for grundskolen med dets alsidige repræsentation fra undervisningsinstitutioner og organisationer, der er interessenter i folkeskolen, skete en redaktion af dette udkast, og 27. juli 1976 udsendtes den vejledende læseplan, og oktober 1977 undervisningsvejledningen for samtidsorientering.

Dermed er der gået 10 år, fra forslaget om det nye fag blev fremsat i folkeskolens læseplansudvalg, til undervisningsvejledningen i samtidsorientering foreligger i folkeskolen. Denne tilblivelsesproces søges nedenfor beskrevet så nøje, det uden særlige studier er forfatteren muligt med de forhåndenværende kilder, og søges derefter vurderet ud fra forfatterens personlige synspunkt.

Som forudsætning for dette ene fags udformning forudsættes folkeskolelovens tilblivelse bekendt:

Folkeskoleloven af 26. juni 1975 var forberedt af 4 undervisningsministre i 5 regeringer.

Regeringen Baunsgaard med undervisningsminister Helge Larsen (tiltrådt 2. februar 1968) fik 30. maj 1969 en folketingsbeslutning om en reform af de grundlæggende skoleuddannelser (9-punkts programmet) vedtaget i folketinget, i hvis punkt 1 det bl. a. hedder: 'Skolens nuværende fagkreds og normaltimeplaner samt bestemmelserne om skoleuddannelsens afslutning bør underkastes en fordomsfri revision'.

I juni 1971 udsendte læseplansudvalget med ministerens billigelse 'notatet', hvor samtidsorientering blev foreslået som obligatorisk fag på 8., 9. og 10. klassetrin med vejledende forslag om hhv. 2, 3 og 4 timer. I øvrigt var der foreslået tillagt orienteringsfagene 2 obligatoriske timer biologi på 8. klassetrin, og biologi, historie og geografi tænktes at kunne forekomme som valgfag.

Regeringen Krag med undervisningsminister Knud Heinesen, der var tiltrådt 11. oktober 1971, udsendte juli 1972 lovudkast til lov om folkeskolen. Ministeriet havde i april 1972 ved en konference søgt at indkredse folkeskolens opgave, som blev udtrykt i lovforslagets § 2. 15. december 1972 fremsatte regeringen Anker Jørgensen, som den socialdemokratiske regering benævntes, efter at Anker Jørgensen 5. oktober 1972 tiltrådte som statsminister, forslag til lov om folkeskolen ved undervisningsminister Knud Heinesen.

I Heinesens lovforslag 1972 fastholdtes samtidsorientering som obligatorisk fag på 8.–10. klassetrin og bortfald af biologi, geografi og historie som obligatoriske fag på 8.–10. klassetrin. I bemærkningerne til lovforslaget tilsluttede ministeriet sig i hovedsagen de synspunkter på fagopdeling og fagkredse, som var fremsat i notatet.

Da lovforslaget ikke kom til behandling i folketingssamlingen inden sommeren 1973, genfremsatte undervisningsminister Ritt Bjerregaard, der 27. september havde afløst Knud Heinesen, forslag til lov om folkeskolen. På grund af valg 4. december, kom forslaget ikke til første behandling under regeringen Anker Jørgensen.

Under regeringen Hartling, der 19. december 1973 var tiltrådt med Tove Nielsen som undervisningsminister, genfremsatte Ritt Bjerregaard m. fl. den 23. januar 1974 forslag til lov om folkeskolen, og dette kom til første behandling 22. februar 1974, men kom ikke videre end til behandling i et udvalg.

12. december 1974 – få dage efter at der var udskrevet valg til folketinget – udsendte Tove Nielsen et nyt forslag til lov om folkeskolen.

13. februar 1975 tiltrådte regeringen Anker Jørgensen med Ritt Bjerregaard som undervisningsminister, og 21. februar 1975 fremsatte Tove Nielsen m. fl. forslag til lov om folkeskolen, og 7. marts fandt første behandling sted.

I november 1974 og de første måneder af 1975 havde det læseplansudvalg, der havde fungeret siden 1958, som nævnt udsendt udkast til formål for folkeskolens fag og udkast til læseplaner, sådan som de fra

1971 var blevet udarbejdet i tilknytning til 9-punkts programmet, til notatet og til lovforslaget fra 1972.

Forslag til lov om folkeskolen af 21. februar 1975 indeholdt sammenlignet med lovforslaget af 1972 ingen ændringer i forbindelse med samtidsorientering; under folketingsbehandlingen nævntes faget kun periferisk, men derimod kom reduktionen i de øvrige orienteringsfag frem i debatten.

I betænkning over forslag til lov om folkeskolen 6. juni 1975 ønskede udvalget at 'understrege vigtigheden af, at historisk viden i forbindelse med valgte emner blev inddraget som nødvendig baggrund i undervisningen, ligesom der lægges vægt på, at eleverne får kendskab til praktiske samfundsforhold som f. eks. låneforhold, afbetalingskøb, huskøb, etc.'.

10. juni 1975 fandt anden behandling sted i folketinget, 13. juni blev loven efter den tredje behandling vedtaget i folketinget- og 26. juni 1975 udsendtes lov nr. 315: Lov om folkeskolen.

1. Folkeskolens læseplansudvalg

Folkeskolens læseplansudvalg, der virkede fra 1958 til 1975, havde oprindelig sin opgave i forbindelse med de ændringer af folkeskoleloven, der fandt sted i 1958, og udsendte den såkaldte 'blå betænkning'. Fra 1964 var udvalget et stående rådgivende og forslagsstillende udvalg. Det havde i sin 17 årige levetid kun 2 formænd: i 7 år daværende undervisningsdirektør K. Helveg Petersen, og i 10 år daværende undervisningsdirektør Hans Jensen. Læseplansudvalgets medlemmer repræsenterede *skolen.*

> Pr. 7. februar 1968 havde udvalget 18 medlemmer, nemlig 5 fra Danmarks Lærerforening, 1 fra Den Private Realskole, 1 fra Gymnasieskolernes Lærerforening, og 11 personlige medlemmer: overlærer Stinus Nielsen, skoledirektør P. L. Engelbrechtsen, amtsskolekonsulent Viggo Land, skoledirektør i København Kr. Thomsen-Jensen, skoledirektør i Århus Svend Åge Rasmussen, direktoratscheferne Hans Jensen og Sigurd Højby og Jørgen Olsen (fra februar 1969 A. Baunsbak-Jensen) og desuden deltog uden medlemsskab 2 eller 3 af undervisningsinspektørerne fra folkesko-

ledirektoratet. Medlemmerne skiftede fra tid til anden, og listen over medlemmer skal mere karakterisere udvalgets erfaringsbaggrund på et givet tidspunkt end enkeltpersoner.

Læseplansudvalgets mødereferater vil blive en betydningsfuld skolehistorisk kilde for årene 1958–1975, skønt referaterne – præget af dagsordenen og af den enkelte referent – er af vidt forskellig fylde, lejlighedsvis kun nøgterne beslutningsreferater, lejlighedsvis debatreferater krydret med mere detaljerede gengivelser af deltagernes indlæg.

Her skal blot uddrages de nøgne kendsgerninger om samtidsorientering, sådan som faget dukkede op i perioden 1967–1971, da man *uden* at foregribe politiske beslutninger forberedte undervisningspligtens forlængelse, samlæsning, valgfri fag i realafdelingen og 5-dages uge.

K. Helveg Petersen sagde som formand for udvalget til sin efterfølger ved formandsskiftet 31. marts 1965 bl. a.: Det ville være ønskeligt, om udviklingen kunne ledes derhen, at de næste reformer kommer som udtryk for det, der finder sted inden for pædagogiske kredse. Det ville således være meget heldigt, om vi, næste gang vi skal have strukturelle ændringer, kan sige, at de bygger på overvejelser, der er ført på det pædagogiske plan. En eventuel ny lov skulle gerne være forberedt grundigere end 1958 loven var det.

Et af de forehavender, der var påbegyndt, var at undersøge, hvorledes 8.–10. klassernes undervisning fungerede sammenlignet med realafdelingens. Det var i forbindelse med rapporten herom (formand: amtsskolekonsulent Viggo Land), at det på et møde 25. september 1967 blev drøftet, om ikke det ville være rigtigere at give en orienteringsundervisning på skolens tidligere klassetrin (1.–7.) og specialisere sig i biologi, geografi og historie på de senere klassetrin. Dog kunne man ønske at bevare det værdifulde i, at 8.–10. klasserne i orientering beskæftigede sig med *aktuelt stof,* og man kunne ønske et kompromis, hvori der indgik nogle af de gode erfaringer fra 8.–10. klassernes undervisning sammen med en solidere faglig fordybelse.

Dette synspunkt førte til forslag om at indføre et nyt fag, der kunne hedde *aktuel orientering,* idet det var ingredienserne herfra, hævdedes det, der har vundet så stor succes i 8., 9. og 10. klassernes orienteringsundervisning.

Det understregedes i øvrigt ved samme møde, at en sammenlægning af de 3 fag ikke kunne løse et timetalsproblem. Man kunne ikke forestille sig, at man kunne tildele områderne historie, geografi og biologi et mindre ugentligt timetal ved at lægge dem sammen til en orienteringsundervisning. I øvrigt nævntes, at indførelsen af en tilvalgsordning ville bevirke, at den obligatoriske fagrække skulle reduceres til 24 ugentlige timer.

I februar 1968 nedsatte læseplansudvalget på formandens forslag et arbejdsudvalg, der kunne sætte opgaver i gang, tilkalde sagkyndige m. v., men som dog ikke havde besluttende myndighed. Arbejdsudvalgets sammensætning blev i første omgang Hans Jensen (formand), Else Byrith, Stinus Nielsen, Viggo Land og Jens Bach.

Udvalget drøftede indgående, hvorledes en nedsættelse af det ugentlige timetal i forbindelse med 5-dages ugen kunne fordeles på fagene og indføjede dette problem i perspektiv af undervisningspligtens udvidelse. I udvalget fandt man det rigtigt, at ingen elev skulle undervises mere end 30 timer ugentligt (à 50 minutter) (26/9 1968).

Udvalget betragtede den samlede nedskæring af det årlige timetal, der ville blive resultatet af en 30 timers lektionsmængde for eleverne, som yderst ringe. I det 9-årige skoleforløb havde man hidtil læst 263 ugetimer i 39 uger, hvilket giver 10.257 timer. Efter det nye forslag ville man i det 9-årige skoleforløb læse 240 ugetimer i 40 uger, hvilket giver 9.600 timer i alt. Den samlede nedskæring i timetallet var altså på 659 timer, hvilket svarer nogenlunde til 6 %.

Der rejstes ligeledes i udvalget en diskussion om, hvorvidt man skulle inddrage det 10. klassetrin i debatten, og efter nogle overvejelser enedes man om også at få 10. klassetrin og 3. real inkluderet i oversigten.

Yderligere rejstes der (stadig i september 1968) det spørgsmål, om der var mulighed for at få afklaret, hvad man kalder vigtige valgfag plus andre valgfri fag. Formanden lovede, at dette spørgsmål ville blive taget op i forbindelse med de valgfri fag.

Læseplansudvalget holdt møde 9.–10. januar 1969 forud for fremsættelse af regeringens (VKR-regeringen, undervisningsminister Helge Larsen) 9-punkts program, der skulle i ministermøde 21. januar og herefter fremlægges i folketinget. Man konstaterede, at læseplansudvalgets skitse var i god overensstemmelse med ministerforslaget. Formanden pegede på mulighederne for en vis samlæsning i orienteringsfagene, historie, geografi og biologi på 3., 4. og 5, klassetrin og

tilføjede, at man gennem bemærkninger måtte opnå sikkerhed for, at et af orienteringsfagene som f. eks. biologi ikke i realiteten bortfaldt som undervisningsområde.

Der var ikke enighed i udvalget om timetallene for 6. og 7. klassetrin, og formanden meddelte, at de ville blive taget op til fornyet behandling i arbejdsudvalget. Man gjorde opmærksom på, at det skema, der var udarbejdet af arbejdsudvalget, havde skabt egalitet afdelingerne imellem bortset fra kristendomskundskab, der ville blive taget op til nærmere afgørelse, når kristendomskommissionen havde udtalt sig.

Man satte sig som mål for mødet 3. februar 1969 at aflevere en normaltimeplan til direktoratet, som kunne videresendes til ministeren. I arbejdsudvalgets skitse androg timenedsættelsen ca. 10 %, nogenlunde ligeligt fordelt på de 7 første år og på overbygningen. Fagene historie, geografi og biologi, oplyste formanden videre i sin forelæggelsestale, burde læses som 1 fag i 3., 4. og 5. klasse, hvorefter de enten kunne spaltes op eller fortsætte som en helhed.

Ved læseplansudvalgets møde 22. september 1969 blev rektor Torpe foreslået beskikket som repræsentant for Lærerhøjskolen. Ved mødet behandledes et forslag fra arbejdsudvalget af 15. september 1969 vedrørende den ny normaltimeplan. Forslaget var ikke i alle detaljer færdigbehandlet, og formanden fremførte, at det måtte være et bærende synspunkt, at intet formuleredes af fagudvalgene, før timetalsrammerne og de øvrige vilkår for faget var fastlagt.

Der nedsattes 8 fagudvalg, og daværende overlærer Ingolf Haubirk blev formand for fagudvalg 4, som skulle varetage biologi, geografi, historie, orientering og kristendomskundskab.

Formanden bemærkede, at den ændrede lov om skolens styrelse og tilsyn, der skulle træde i kraft 1. april 1970, og som faldt sammen med kommunalreformen med indførelse af bloktilskud, formentlig ville medføre en betydelig decentralicering, hvilket nok måtte modsvares af et sikkerhedsnet, der kunne modvirke de store forskelle mellem de forskellige skolevæsener og hjælpe de områder, der stod svagest. En fælles timeplan vil muligvis blive betragtet som minimumskrav.

25. november 1969 var udvalget af den opfattelse, at timetallene i den skitserede normaltimeplan var så nært sammenbundet, at det ville være særdeles vanskeligt at rokere med timeplanens enkelte dele på lokalt hold.

Timetallene i de obligatoriske fag i 8., 9. og 10. klasse var gjort

identiske med de tilsvarende timetal i 1., 2. og 3. real. Man havde herved gjort alle former for samlæsning teknisk mulig.

4. februar 1970 drøftedes spørgsmålet om fagintegration. Fagkredsen måtte, som det var anført i ministerens 9-punkts program, underkastes en fordomsfri revision. Herunder blev orientering og dansk/sprog nævnt.

8., 9. og 10. april 1970 rapporterede Ingolf Haubirk, at efter overvejelse i fagudvalg 4 havde man talt om integrationsmuligheden i 3.–5. klasse. Man havde endvidere talt om muligheden for på 6. og 7. klassetrin at præsentere eleverne for enkeltfagene historie, geografi og biologi samt i 8.–10. klasse at give eleverne mulighed for valg af de enkelte fag. Derudover burde disse elever nok have mulighed for 2–3 timers samtidsorientering.

Man ville i fagudvalget bestræbe sig på at undgå at lave noget nyt, som ville ryste lærerne, men man forestillede sig videreuddannelse for lærerne.

Ved et møde 17.–18. marts 1971 blev der givet en redegørelse for en konference, der var afholdt vedrørende orienteringsfagene. Blandt de forskellige synspunkter kom det frem, at der blandt orienteringsfolk ikke var ønske om en sammenslutning af fagene historie, geografi og biologi. Et medlem mente, at tanken om at integrere fagene dog ikke var kuldkastet. Der var ved konferencen givet udtryk for, at man på 8., 9. og 10. klassetrin burde beholde orienteringsfagene som rene fag. Lærere i orienteringsfagene var klar over, at det var forbundet med vanskeligheder at finde lærere, der beherskede alle 3 orienteringsfag.

Hans Jensen spurgte, om man ville fastholde, at fagkredsen stadig var et lovgivningsanliggende, og man enedes om, at en politisk stillingtagen hertil måtte afventes.

Ved et læseplansudvalgsmøde 8. juni 1971 gjorde formanden rede for den uheldige situation, udvalget var sat i, ved at Danmarks Lærerhøjskole havde måttet meddele, at man ikke så sig i stand til på denne side af ferien at lave visse oplæg, sådan som det tidligere havde været drøftet. For at råde bod herpå havde Per Iversen og Asger Byrnak udarbejdet materiale, der nu forelå (udkastet til notatet om et grundlag for gennemførelse af en reform af de grundlæggende skoleuddannelser).

Der rejste sig en diskussion dels om fagkredsen, dels om samtidsorientering og om orienteringsfagene. Om fagkredsen drøftede man et

afsnit om 'pression fra de enkelte fags fortalere' skulle medtages eller ej. Formanden oplyste, at fænomenet eksisterede, men at man nok skulle fremsætte det under en anden overskrift.

Der herskede stor uklarhed over, hvad samtidsorientering var. Der blev spurgt, om det var historie, og dertil svarede Haubirk, at det ikke nødvendigvis kun var historie, og Højby meddelte, at i gymnasiet omfattede dette fag alt, hvad der rørte sig i tiden både her hjemme og ude i verden, og Jens Bach støttede den opfattelse. Samtidsorientering var ikke et redskabsfag.

Man konkluderede synspunkterne fra konferencen vedrørende orienteringsfag, hvor der var givet tilslutning til, at fagene biologi, geografi og historie i 3.–5. klasse blev givet som orientering, men at de i 6.–7. klasse skulle forekomme hver for sig som grundlag for det valg, der i 8. og 9. klasse skulle stille eleven frit for at vælge de i 6.–7. klasse præsenterede fag. Det fremførtes, at i 7., 8. og 9. klasse skulle muligvis kun 1 af fagene være obligatorisk (eller i 8. og 9. klasse). Det blev fremført, at det var nødvendigt, at den faglige arbejdsmetode blev lært.

Et udvalgsmedlem fandt det vanskeligt at tage stilling til faget samtidsorientering, da det var uklart, hvad det indeholdt. Haubirk oplyste, at det indeholdt såvel samfundskundskab som en videre orientering. Det bedste, der hidtil havde været taget i orientering, måtte kunne indgå i faget samtidsorientering.

25. juni udsendtes notatet til læseplansudvalgets medlemmer samtidig med, at det oversendtes til ministeren. Ved et møde 18. august 1971 kunne man henvise til pressens gunstige modtagelse af notatet, og man stilede mod en vedtagelse af folkeskoleloven inden udgangen af januar 1972.

Der kom imidlertid en afbrydelse i møderækken, fordi der 21. september 1971 blev afholdt valg med det resultat, at regeringen Krag tiltrådte 11. oktober 1971 med Knud Heinesen som undervisningsminister.

2. og 3. led. Fagudvalg 4, arbejdsgruppen for samtidsorientering

2. og 3. led i tilblivelsen af faget samtidsorientering var arbejdet i fagudvalg 4 og i en arbejdsgruppe vedrørende samtidsorientering, som fagudvalg 4 nedsatte i november 1971.

Fagudvalg 4 fungerede fra september 1969, til udkastene til undervisningsvejledninger var udgivet.

> Udvalget havde to formænd, først daværende overlærer Ingolf Haubirk, der virkede til april 1972, og derefter fra 31. maj 1972 og perioden ud Danmarks Lærerforenings daværende næstformand, overlærer Kai Varming.
> De øvrige medlemmer af udvalget var afdelingsleder Gunnar Jakobsen, der 1971 blev afløst af professor Kjeld Winding som repræsentant for Danmarks Lærerhøjskole, lærer Gunnar Hansen, Vissenbjerg, der var udpeget af læseplansudvalget, og fagkonsulent Arne Sloth Carlsen, der af Direktoratet for folkeskolen, folkeoplysning, seminarier m. v. var udpeget som sekretær.

De to formænd for udvalget havde begge tilknytning til Danmarks Lærerforenings pædagogiske udvalg.

I fagudvalgets første arbejdsperiode stilede man mod at afklare synspunkterne, således at notatet (udsendt juni 1971) kunne danne grundlag for et reformarbejde, som undervisningsminister Helge Larsen endnu i august 1971 forventede kunne afsluttes i januar 1972.

Efter regeringsskiftet i oktober 1971 fik fagudvalget udskudt arbejdsfristen til januar 1973. Allerede i maj 1972 meddelte Hans Jensen fagudvalgene, at folkeskoleloven på grund af manglende arbejdskraft i ministeriet hverken kunne fremsættes inden folketingsårets udløb i 1972 eller i septembersamlingen 1972.

Først i december 1972, da det såkaldte Heinesen-lovforslag var fremsat, havde læseplansudvalget og fagudvalgene nyt incitament til at færdiggøre arbejdet, men da det viste sig, at lovforslaget ikke kunne færdigbehandles i folketingssamlingen, der sluttede juni 1973, måtte lovforslaget som nævnt genfremsættes i oktober 1973 af undervisningsminister Ritt Bjerregaard, og med regeringen Hartlings tiltrædelse december 1973 blev arbejdet igen udskudt. Dette er baggrunden for, at fagudvalg 4's arbejde foregik i ryk.

I januar 1971, i Haubirks formandsperiode, søgte man at samle synspunkterne og nå frem til konklusioner, og i september 1973, og fra april til september 1974, i Kaj Varmings formandsperiode, foregik andet arbejdsryk, forsåvidt angår arbejdet med samtidsorientering.

I 1970 udsendte fagudvalg 4 forespørgsler om orienteringsfagene til institutter på Danmarks Lærerhøjskole og til folkeskolens faglige foreninger i orienteringsfagene og PLO (Pædagogisk Landsforening for Orientering). Dette gav anledning til en intens debat imellem medarbejdere ved institutterne og bestyrelsesmedlemmer og andre ansvarshavende i de faglige foreninger.

Denne kamp imellem lærere i folkeskolen og lærere ved efteruddannelsesinstitutioner for at afklare folkeskolefagenes tilknytning til basisfagene og folkeskolefagenes tilpasning til elevgrupper på enkelte alderstrin, afspejles i artikler i den pædagogiske fagpresse. Hvor stor en del af folkeskolens lærere, der aktivt har engageret sig i denne problemstilling, er ikke klart.

De slagord, debatten samlede sig om, var elevcentreret undervisning i relation til fagcentreret (videnskabscentreret) undervisning. Systematisk opbygget faglig undervisning med tilknytning til et basisfag eller problemorienteret, evt. projektorienteret tværfaglig undervisning. Denne langvarige – endnu ikke afsluttede – debat, som har vid udbredelse uden for landets grænser, skal kun flygtigt berøres her.

I læseplansudvalget og i alt fald med nogen tilslutning i fagudvalg 4 og i arbejdsudvalget for samtidsorientering betragtede man udgangspunktet for det nye fag samtidsorientering som undervisningen i orientering, der ifølge den blå betænkning (del 1, side 239) om orientering sagde, at 'i de timer, der afsættes til denne faggruppe, behandles emner af historisk, geografisk og biologisk karakter, endvidere erhvervsorientering, arbejds- og erhvervslære, samfundskundskab, familiekundskab'. 'På grundlag af de drøftelser, der er ført, og de erfaringer, der foreligger fra andre lande, anbefales, at man tager sit udgangspunkt for behandling af disse emner i problemer hentet fra det praktiske liv. Det er en kendsgerning, at mange af børnene i de her omhandlede aldersklasser i meget høj grad er optaget af spørgsmål knyttet til den tilværelse, som de snart skal gå ud i'. 'Der opstår herved mange og rige muligheder for en syntese af det fagligt betonede og det almene, og det ligger udvalget stærkt på sinde at understrege det vigtige i, at der hos eleverne skabes interesse for fordybelse i de problemer, der tages op, så de får lyst til på egen hånd at arbejde videre med dem . . .'

Det var i læseplansudvalget, i fagudvalg 4 og i den nævnte arbejdsgruppe en forudsætning, at orienteringsundervisningen skulle 'stram-

mes' og have en stærkere faglig tilknytning, bl. a. fordi lærere med erfaringer fra undervisning i orientering havde følt dette påkrævet.

Repræsentanter for biologi, geografi- og historielærere og lærere fra DLH var villige til at stille forslag til en sådan stramning, og interessen herfor blev drevet, dels af målet at styrke orienteringsundervisning, dels ud fra synspunktet at det kunne være ønskeligt for eleverne at bevare dele af de faglige metoder og det faglige indhold i biologi, geografi og historie. Det blev stadig mere sandsynligt, at disse fag var på vej ud af folkeskolen ved samlæsningen mellem 8.–10. klasser og realafdelingen, når disse klassetrins undervisning i orienteringsfagene blev ændret til muligheder for at vælge disse fag inden for en stærkt begrænset pulje af timer.

Yderligere forslag til samtidsorientering kom fra 9-punkts programmets ønske om en fordomsfri revision af fagene. Her kunne man i forbindelse med en ajourføring af fagene pege på, at inden for samfundsvidenskaberne var der sket en rivende udvikling, som kunne gøre det ønskeligt, at folkeskolens ældste elever stiftede bekendtskab med et nyt ordforråd og nye begreber, som fra samfundsvidenskaberne var blevet almindelige i dagspressen og i en politisk debat.

Dette førte til forespørgsler bl. a. fra seminarielærere, om hvorvidt samtidsorientering ikke var – og burde hedde – samfundsfag. Den tanke afviste både fagudvalg 4 og dets arbejdsgruppe, idet man kunne frygte, stik imod hensigten med faget, at få en »inddampning« af et universitetsfag til folkeskolens rammer i elevalder og arbejdstid.

Den debat, der blev ført i læseplansudvalget, i fagudvalg 4 og i den nævnte arbejdsgruppe, opnåede næppe at afklare erfaringer fra folkeskolen og tilbud til folkeskolen. Ofte syntes talsmænd for enkelte fag eller faggrupper eller fagstrukturer at udfordre hinanden uden at indlade sig på en egentlig sammenligning, vurdering og dialog.

Fagudvalg 4 organiserede i to omgange en større debat om fagenes mål og indhold, som nævnt i januar 1971, hvor i særlig grad spørgsmålet om fagkredsen og om mulighed for fagintegration blev diskuteret, og i november 1971, hvor repræsentanter for Danmarks Lærerhøjskole og for de faglige foreninger og personligt udpegede deltagere specielt drøftede formålet med faget samtidsorientering, der i den mellemliggende tid var blevet bragt i forslag i notatet.

Manglende enighed mellem synspunkterne fra de nævnte grupper

resulterede i, at fagudvalg 4 i november 1971 nedsatte en arbejdsgruppe med det formål at søge at samarbejde foreliggende forslag.

> I arbejdsgruppen sad repræsentanter for Biologforbundet, skoleinspektør Svend Glenner, en overgang afløst af faginspektør Sten Krogh Clausen, en repræsentant for Geografforbundet, daværende pædagogisk konsulent Hans-Henrik Weiergang, en repræsentant for Dansk historielærerforening, Finn Lindhard Madsen, en repræsentant for Pædagogisk landsforening for faget orientering, seminarielærer Hans Jørgen Kristensen, og som personligt udpegede medlemmer, seminarielektor Verner Bruhn og forfatteren, der i fællesskab havde indsendt forslag til faget samtidsorientering og kommentarer til andre forslag, således som der var opfordret til det i notatet fra juni 1971.

I udvalgets første periode arbejdede man hovedsageligt med skriftlige oplæg fra de deltagende parter. Gennem en debat om de foreliggende forslag udarbejdede man udkast til et formål for faget, til generelle bemærkninger til formålet og til en redegørelse for forholdet imellem skolefaget samtidsorientering, skolens øvrige fag og eksisterende basisfag.

I forbindelse med indholdsbestemmelsen løsrev man sig fra foreliggende forslag og prøvede igennem en kombination af individuelt og kollektivt arbejde at indkredse de emner, der måtte kunne betegnes som samtidsproblemer af betydning. Man opstillede ti emneområder, som man ville tilråde lærerne at inddrage i undervisning i løbet af de 3 skoleår, man havde samtidsorientering. Inden for hvert af de ti hovedemner angav man en række eksempler på emner, man kunne tage op hver for sig eller sammenkædet i større enheder.

I arbejdsgruppen overvejede man, om læseplansudvalget ville acceptere, at man, da der var tale om et nyt fag, gav eksempler på gennemarbejdede emner, og man havde forslag udarbejdet. Læseplansudvalget mente at måtte afvise dette, for at ikke de tilfældigt udvalgte emner, der blev gennemgået på denne måde, kom til at binde en kommende læseplan og præge udarbejdelsen af undervisningsmidler.

Arbejdsgruppen behandlede under sit arbejde følgende væsentlige emner: Elevernes forventede forudsætninger efter 7. klasses afslutning,

specielt i forbindelse med tilegnede 'faglige metoder' i fagene biologi, geografi og historie.

Elevers og læreres mulighed for inden for den givne tidsramme at arbejde med disse faglige metoder.

Lærernes og elevernes mulighed for at inddrage andre basisfag end de tidligere i skolen indlærte f. eks. psykologi, sociologi, økonomi, etnografi, politologi, økologi, international politik.

Muligheden for at sikre, at samtidsorienteringen blev så bred, at man ikke risikerede, en række meget væsentlige begreber ville forblive ukendte for eleverne.

Sikkerhed for, at arbejdet med emnerne blev så tilpas grundigt, at det fik en for alderstrinnet rimelig kvalitet.

Muligheden for at sikre emnerne en sådan aktualitet, at arbejdet med dem svarede til navnet samtidsorientering.

Kvaliteten og dybden søgte man at sikre ved formålets omtale af faglige metoder og ved omtale af samarbejde imellem lærere med forskellige faglige kvalifikationer, og bredden søgte man at sikre ved at opstille de ti emneområder, som man ønskede, at lærerne skulle stræbe efter at have emner fra.

I de år, arbejdsgruppen fungerede, havde man en forventning om, at eleverne ved siden af samtidsorientering havde et eller flere af de øvrige orienteringsfag som valgfag. Forventningerne til en ajourføring af fagene ved en fordomsfri revision osv. havde rejst forestillinger om, at samfundsvidenskabernes store betydning i samfundet måtte få konsekvenser, også i folkeskolens undervisning. Man ofrede megen tid på at drøfte, hvorvidt de forslag, man stillede, var realisable i skolen.

Uanset der var en vis vagtsomhed imellem repræsentanter for forskellige fagområder, kan der ikke siges at have været samarbejdsvanskeligheder. Trods lejlighedsvis meget trægt samarbejde, hvor enhver holdt på sit, var der oprigtige bestræbelser på at opbygge et fag, der er interessant, værdifuldt og lødigt for eleverne omkring samtidsemnerne, der – som det siges i oplæggene – kan skåne de 14–16 årige for fornemmelsen af, at der føres en debat hen over hovedet på dem om ting, som vedkommer dem, men at de i stigende grad dels forstår debatten og dels evner at ytre sig i den.

Ved et møde mellem folketingets undervisningsudvalg og læseplansudvalget i august 1973 karakteriseredes faget således:

»Samtidsorientering tænkes at omfatte et indhold, der vel ville kunne

være taget op i orientering, men samtidsorienteringen søger i forhold til orientering at skabe fastere rammer for fagindhold og forbindelse til basisfag.«

»Det dristigste ved forslaget til samtidsorientering er, at man ved valg af indhold har afstået fra en systematisk opbygning . . . Faget tænkes problemorienteret for eleven, men videnskabscentreret for læreren. Den videnskabscentrerede karakter beror ikke på en fagintegration, men på at inddrage viden og arbejdsmåder fra flere fag side om side.«

Denne opfattelse korresponderede nøje med synspunkter, professor Carl Aage Larsen fremsatte ved samme møde i et foredrag om undervisningsstoffets organisation:

> »En fagcentreret undervisning arbejder – og gør det i stigende grad – med fagets emner og problemer på fagets betingelser . . . Omvendt gælder, at en emnecentreret undervisning, når den er god, på ingen måde lader arbejdsmetoder fra basisfag ude af betragtning. Tværtimod henter emneundervisningen så godt som udelukkende alle sine arbejdsformer fra eksisterende fag. Det karakteristiske er snarere, at i en emnecentreret undervisning belyser man problemerne ud fra flere fags betragtningsmåder og tilstræber en form for syntese. Men en syntese kan langt fra altid opnås . . . Og det er måske netop noget eleverne skulle lære, at fagene er til som redskaber, man kan bruge til det specielle formål, de er udviklet for, og ikke til at give en altomfattende syntese.«

1. april 1973 afleverede arbejdsgruppen sit oplæg til fagudvalg 4, og hermed var arbejdsgruppen opløst. Imidlertid indkaldtes den af fagudvalg 4 til en drøftelse i april 1974, da fagudvalget havde omredigeret det udkast, arbejdsgruppen havde fremsendt. Det var påfaldende, at omtrentlig et års interval havde dæmpet interessen for de eksisterende enkeltformuleringer så stærkt, at fagudvalg 4's kommentarer mødte et meget behersket modspil. Denne version af udkastet blev med blot små ændringer udsendt i november 1974 som nr. 29 i rækken af udkast til undervisningsvejledninger.

Fagudvalg 4 var da også den egentlige ansvarshavende, og havde sin egen interne debat om retningslinierne for faget. Fagudvalgets virke er kun forfatteren bekendt i forbindelse med det arbejde, der vedrører samtidsorientering; men heraf fremgår det, at problemerne om »rene fag« contra fagintegration og om fagcentreret contra elevcentreret un-

dervisningsplan har været en væsentlig problemstilling, som har præget arbejdet for alle fagenes vedkommende. Modsætningerne kunne anskues under en række synsvinkler:

pragmatiske – didaktiske – videnskabsteoretiske – samfundsmæssige (politiske).

Læseplansudvalget, der som udgangspunkt havde erfaringer i folkeskolen, holdt sig udelukkende til pragmatiske og didaktiske betragtninger.

Man havde fra læseplansudvalget rejst spørgsmålet over for fagudvalg 4, om en sammenslutning af fag kunne befordre udarbejdelsen af en normaltimeplan med 6 færre ugentlige timer end den hidtil eksisterende. Kunne der spares ugetimer, ved at nogle af orienteringsfagene blev læst under ét?

I læseplansudvalget diskuterede man i forbindelse med fagintegration, om det for barnets forståelse af omverdenen og opbygning af begreber og sammenhænge ville være rigtigst at tage udgangspunkt i den virkelighed, som omgav dem, uden at anlægge en faglig synsvinkel f. eks. fra 3.–5. klasse, at uddifferentiere fagene med deres særegne synsvinkler på 5.–6. klassetrin, Det var derefter et åbent spørgsmål om man på 8.–10. klassetrin, skulle fastholde traditionen om en adskillelse af fagene eller om man ud fra nye begrundelser skulle arbejde med en sammenslutning af fag.

Samfundskritik og fagkritik, som i større eller mindre grad prægede arbejdet ved universiteterne, satte i et vist omfang sit præg på diskussionen, som lejlighedsvis uden for læseplansudvalget polariseredes i unuancerede påstande om »de rene fag« som forældede, som forsvarere for det bestående, og tværfaglig fagstruktur som progressiv og samfundskritisk.

Uanset hvordan denne debat er forløbet internt i fagudvalg 4 – herom foreligger intet, der er forfatteren bekendt – rejste man nogle af de spørgsmål ved et møde på Danmarks Lærerhøjskole i slutningen af januar 1975. Det var hensigten med dette møde at afklare nogle af stridsspørgsmålene imellem PLO og repræsentanterne for biologi, geografi og historie, men mødet tjente snarere til at uddybe kløften og bragte PLO i et forsvarsberedskab, hvor man fornægtede sit eget oprindeligt fremsatte ønske om at styrke orienterings faglige grundlag, og i højere grad gik over i et videnskabsteoretisk eller politisk begrundet krav om fagintegration.

Uanset at arbejdsgruppen for samtidsorientering havde forelagt fagudvalg 4 et udkast til en læseplan, der var et kompromis imellem tilhængere af 'rene fag' og fagintegration, svækkede fagudvalg 4's redaktion folkeskolefaget samtidsorienterings tilknytning til basisfag. Begrundelsen var dels den, at det hæfte, man udsendte, skulle være læseligt, ikke alene for fagfolk men også for folkeskolens ældste klassers elever og for forældre og skolenævnsmedlemmer uden kendskab til disse problemer. Dels lå der nok også et ønske om at præsentere et fag, som kunne fungere i folkeskolen med de lærere, man havde, eventuelt med en kortvarig kursusvirksomhed oveni den uddannelse og erfaring, læreren havde på det tidspunkt, folkeskoleloven skulle træde i kraft. Dette synspunkt, som formentlig dækkede et flertal i fagudvalg 4, blev yderligere understøttet af læseplansudvalget.

4. Formålet

24. september 1975 udsendte undervisningsministeren i overensstemmelse med bemyndigelse i folkeskolelovens § 4, stk. 5, regler om formålet med undervisningen i folkeskolens fag. I hovedparten af fagene anvendtes den formålsformulering, der var udformet i læseplansudvalgets udkast. For 3 fag, musik/sang, historie og samtidsorientering, ændredes formålsformuleringen.

For samtidsorienterings vedkommende indførtes, foruden en række sproglige ændringer, følgende nye træk:

> *Politiske, økonomiske og ideologiske udsagn blev* anvist som det materiale, elever skulle få nogen færdighed i at vurdere;
> *Politiske forhold* blev anvist som det felt, undervisningen skulle medvirke til at udvikle interesse for hos eleverne;
> *Historiske* forudsætninger blev fremdraget som et felt, undervisningen skulle søge at klargøre;
> Faktorer, der danner baggrund for det nutidige samfunds *konflikter,* blev angivet som stof, eleverne skulle få kendskab til, og hvordan mennesker alene *eller i samarbejde med andre* kan få indflydelse på beslutninger i samfundet hører med til det felt, eleverne skal få kendskab til.

Sammenholdt med det tidligere udarbejdede udkast var det her – som kursiveringen angiver – tydeliggjort, at samtidsorientering ikke

var de gamle orienteringsfags nutidsafsnit, men var en *politisk* orientering på fagligt grundlag.

Det faglige grundlag lå i:

At vurdere udsagn,
at klargøre sig værdigrundlag,
at klargøre sig historiske forudsætninger,
at kende faktorerne bag konflikterne.

Det var hermed understreget, at samtidsorientering var et nyt fag i folkeskolens fagrække, og hverken 8.–10. klassernes orientering eller dele af realafdelingens biologi, geografi og historie, omend det var indlysende, at samtidsorienterings grundlag kunne støttes af disse fag.

5. Gunhild Nissen-gruppen

I december 1975 nedsatte undervisningsministeren en arbejdsgruppe til at udarbejde en vejledende læseplan for faget i overensstemmelse med den nye formålsformulering.

Formand for gruppen blev daværende universitetslektor, dr. pæd. Gunhild Nissen, og medlemmer var:
programmedarbejder Egon Clausen
redaktør Gerhardt Eriksen
mag. art. Hans-Ole Hansen
lektor Jørn Aarup Kristensen
universitetslektor Lise Togeby.
Desuden deltog medlemmet af arbejdsgruppen for historie: fagkonsulent Svend Arne Jensen.
Som repræsentanter for Direktoratet for folkeskolen, folkeoplysning, seminarier m. v. deltog fagkonsulent Arne Sloth Carlsen og forfatteren.

Det forhold, at ingen af udvalgsmedlemmerne – bortset fra én – var lærere i folkeskolen, men havde deres arbejde i samfundsfaglig undervisning på andre uddannelsesinstitutioner eller i anden kulturformidlende virksomhed, understregede fagets nye karakter.

Arbejdsgruppen startede i januar 1976 på en ny runde og anvendte – som den tidligere arbejdsgruppe forøvrigt – den fremgangsmåde at

give afkald på en systematisk opbygning og prøvede at pejle sig frem til, hvilke emnefelter man fandt det formålstjenligt (i ordets egentligste betydning) at henlede lærernes opmærksomhed på.

Arbejdsgruppen udarbejdede et idékatalog, hvorfra lærere i samarbejde med elever skulle vælge indhold ud fra kriteriet »helst således, at det har sit udgangspunkt i eller kan knyttes til elevernes egne erfaringer og forudsætninger i den samfundssituation, de befinder sig i«.

Idekataloget har bud på enhver samfundssituation: familien, skoleklassen, ungdomsgruppen, uddannelsesvalg, erhvervsvalg, arbejdsplads og faglig organisation. Den enkelte ses som modtager over for massemedier, reklame og kunst. Borgeren ses i relation til beboergruppe, lokalsamfund, politiske partier. Land og befolkning ses i relation til andre politiske, ideologiske eller religiøse systemer og til international politik. Borgeren ses i relation til et lokalt eller globalt miljø- eller ressourceproblem.

Ideerne er mere *ego*centriske end *etno*centriske, mere nationalcentrede end tværnationale, men valget er uhyre vidt, ubegrænset; så vidt lærerens kunnen eller studieenergi rækker til at planlægge arbejdet.

I indledningen understreges, at de væsentlige samtidsproblemer, der er fagets indhold, behandles *tværfagligt*.

Det faglige grundlag er meget summarisk behandlet i læseplanen i forventning om, at undervisningsvejledningen skulle behandle netop dette. Udgangspunkter for arbejdet angives at være:

> »Erfaringerne fra arbejde og dagligdag, iagttagelser og undersøgelser, videnskabens behandling.«

Vedrørende opfyldelse af det faglige mål, at vurdere udsagn, henvises der til, at læreren ved tilrettelæggelsen anviser *arbejdsformer,* som kan give forudsætning for og nogen færdighed i at vurdere politiske, økonomiske og ideologiske udsagn.

Om arbejdet i gruppen kan siges, at det var i egentlig forstand kollektivt. Der kan næppe peges på afsnit i arbejdsgruppens endelige udkast til en vejledende læseplan, som har den ene eller den anden som forfatter, idet oplæg, hvis ophavsmænd nok kan spores, gik fra den ene til den anden, lejlighedsvis i et inspirerende samarbejde. Det var med god grund, at gruppen fik navnet Gunhild Nissen-gruppen, men alle ydede en indsats både med første udkast og med praktiske revisioner af andres udkast.

Tilpasningen til folkeskolens daglige arbejde strejfes i indledningen,

hvor man i forbindelse med samtidsorienteringens tværfaglige karakter henviser til, at dette kan realiseres ved, at flere lærere samarbejder om planlægning, tilrettelæggelse og – om muligt – gennemførelse af undervisningen.

Arbejdsgruppens udkast afleveredes 3. marts 1976, og oversendtes efter vanlig fremgangsmåde til uddannelsesrådet for grundskolen, som læseplansudvalgets arvtager vedrørende forpligtelsen til løbende læseplansrevision og til høring i Danmarks Lærerforening og i Skole og Samfund.

I august 1976 påbegyndte arbejdsgruppen udformningen af en undervisningsvejledning, og den forelå færdig i februar 1977.

I undervisningsvejledningens generelle bemærkninger uddybedes de afsnit i fagets formål, som vedrører samtidsorientering som politisk orientering og samtidsorienterings faglige grundlag.

Som udgangspunkt for arbejdet gøres der dels rede for tilskud fra elevernes egen erfaringsverden og de nye erfaringsmuligheder, faget kan åbne, dels gøres der rede for den viden fra flere forskellige fag, læreren må inddrage i emnebehandlingen, og begge grundlag uddybes nærmere i afsnittet om undervisningens tilrettelæggelse.

Det faglige krav til vurdering af udsagn søges belyst i afsnittene om elementer fra videnskabsfag, lærernes forudsætninger, muligheder og ansvar og i afsnittene om samarbejdet med forældrene og om materialer til undervisningen.

Ved udarbejdelse af undervisningsvejledningen, særligt dens afsnit om undervisningsforløb, viste afstanden til folkeskolens praksis sig så belastende, at arbejdsgruppens formand benyttede den ret til at udvide gruppen, undervisningsministeren havde givet hende.

> Seminarielærer Hans Jørgen Kristensen og fagkonsulent Lissie Thording blev i august 1976 optaget i gruppen.
> Hans Jørgen Kristensen havde tidligere lejlighedsvis bistået arbejdsgruppen, og ved hans indtræden fik gruppen en veteran fra de allerførste års arbejde med samtidsorientering med i slutfasen. Det kom formentlig til at præge undervisningsvejledningens eksempelsamling, at en af faget orienterings varmeste fortalere var med i gruppen, og at de gruppemedlemmer, der underviste i folkeskolen, havde hovedparten af deres erfaringer fra undervisning i orientering.

6. Uddannelsesrådet for grundskolen

Uddannelsesrådet for grundskolen, der blev nedsat i henhold til betænkning nr. 661 af 1972, fik sin vedtægt 27. oktober 1975 og indledte sit arbejde i januar 1976.
Uddannelsesrådet består af 7 personligt udpegede medlemmer, heriblandt formanden, skoledirektør Holger Knudsen, og 3 medlemmer fra Danmarks Lærerforening, 1 fra LOE (Landsorganisationen af elever), 2 fra Skole og Samfund, 3 fra Kommunernes Landsforening, 1 fra de Frie Skolers Fællesråd, 3 fra Danmarks Lærerhøjskole, 1 fra LO og 1 fra Dansk Arbejdsgiverforening.

Uddannelsesrådet får sine arbejdsopgaver fra undervisningsministeriet, fra andre uddannelsesråd og fra uddannelsesrådet selv, og imellem arbejdsopgaverne, undervisningsministeriet pålægger uddannelsesrådet for grundskolen, er godkendelse af vejledende læseplaner.

7. april 1976 havde undervisningsministeren udsendt en pressemeddelelse vedrørende faget samtidsorientering. Heri meddeltes, at arbejdsgruppen med professor, dr. pæd. Gunhild Nissen som formand, havde udfærdiget et forslag til læseplan for faget, og at materialet nu sendtes til høring i uddannelsesrådet for grundskolen m. v. Yderligere oplystes det i pressemeddelelsen, at når der forelå en udtalelse fra uddannelsesrådet, vil denne danne grundlag for videre bearbejdelse af materialet i direktoratet. Først herefter vil direktoratet kunne udsende vejledende forslag til læseplan for faget samtidsorientering i folkeskolen.

Skoledirektør Holger Knudsen nedsatte en arbejdsgruppe, med medlemmer fra uddannelsesrådet og fra Gunhild Nissen-gruppen, til at gennemgå materialet og forelagde resultatet af denne arbejdsgruppes overvejelser i uddannelsesrådets møde den 26. april 1976. I dette møde foretog uddannelsesrådet en første gennemgang af den vejledende læseplan, og efter fornyet møde i den udvidede arbejdsgruppe fra uddannelsesrådet fik læseplanen den 10. maj uddannelsesrådets godkendelse.

Efter høringen i uddannelsesrådet foretoges en sidste behandling efter forhandlinger mellem ministeren, Gunhild Nissen og direktoratet, og endelig udsendtes vejledende læseplan 27. juli 1976.

Uddannelsesrådets første reaktion på arbejdsgruppens udkast var hos mange medlemmer uvilje eller reservation. Man følte forslaget

politisk og kulturelt ensidigt, indholdet for krævende for elever på 8.–10. klassetrin, og man følte sprogbrugen som 'københavneri'. Ingen frakendte forslaget gode kvaliteter i problemformulering, i engagerende form og i iderigdom.

Mange pegede på, at det ville blive meget arbejdskrævende for lærerne, og denne kommentar knyttedes i endnu højere grad til faget, da undervisningsvejledningen senere blev forelagt udvalget. Efter en redaktionel behandling i underudvalget godkendtes forslaget af uddannelsesrådet.

Efter høringen i uddannelsesrådet foretoges en sidste behandling i Undervisningsministeriet.

I første omgang vakte uddannelsesrådets forslag til redaktionelle ændringer betydelig uvilje i arbejdsgruppen, modsætninger, der gav anledning til presseomtale.

Det, der vakte stærkest protest i hovedparten af gruppen, var forslaget om, at det afsnit i problemfelt 2, der behandlede klassesamfundet, ønskedes omredigeret således, at ordet klasser i hele afsnittet udskiftedes med ordet grupper.

I den afsluttende redaktion bevaredes i problemfelt 2 afsnittet 'grupper i samfundet' uden brug af ordet klassesamfund, men der tilføjedes som arbejdsforslag: konkurrenceteorier, klasseteorier, teorier om velfærd, tilnærmelse og mobilitet mellem grupper.

Efter at redaktionsprocessen var afsluttet, fandt Gunhild Nissengruppen nok, at mange af de redaktionelle ændringer var forbedringer til et udkast, der blev til på meget kort tid i en gruppe, der først skulle etablere et samarbejde, og at andre af de redaktionelle ændringer var kompromiser, som nogle medlemmer beklagede, andre støttede.

Holger Knudsen konkluderede, at han betragtede det som en fin kvalitet i forslaget, at det i så høj grad havde engageret medlemmerne personligt og havde fremkaldt en levende debat dem imellem og derved realiseret de hensigter, Egon Clausen, der både var medlem af uddannelsesrådet og af arbejdsgruppen, havde fremsat i sin præsentation af forslaget: Samtidsorientering kan kun forventes at blive en succes hos eleverne, såfremt det gøres troværdigt, hvilket vil være tilfældet i en skole, som er ærlig i sit forhold til samtidens problemer, og som ikke prøver at skjule noget eller at være moraliserende eller partipolitisk propaganderende.

Den vejledende læseplan udsendtes 27. juli 1976.

Undervisningsvejledningen forelå færdig i arbejdsgruppen i februar 1977. I marts 1977 behandledes den af uddannelsesrådet, og i oktober 1977 blev den udsendt.

PERSONLIG VURDERING

Gevinst og tab ved indførelse af samtidsorientering kan ikke gøres op isoleret fra folkeskoleloven som helhed eller måske snarere fra alle de love fra 70erne, der påvirkede folkeskolens arbejde.

Når man er deltager i et forhandlingsforløb som det ovenfor beskrevne, udformer man imidlertid alligevel hypotetiske vurderinger vel vidende, at man ikke har fuldt overblik over handlingen. Nedenstående personlige betragtninger er ikke resultat af en undersøgelse, men hvad en observatør, der efter 1971 har været tæt på beslutninger men ikke i centrum, forestiller sig vedrørende tilblivelsesprocessen for dette lille udsnit af folkeskoleloven.

Læseplansudvalgets første arbejde forberedte en kommende lovændring ud fra pædagogiske overvejelser.

Forslaget om at indføre »aktuel orientering« – samtidsorientering – ved siden af orienteringsfagene blev imidlertid ikke behandlet ud fra pædagogiske overvejelser alene, men blev påvirket af forberedelsen af politiske beslutninger om 5-dages uge, 30 ugentlige lektioner på 8.–10. klassetrin, tjenestetidsreform, den ændrede lektionslængde fra 50 til 45 minutter, og af forberedelsen af en samlæsning mellem 8.–10. klasser og 1.–3. real, således som det under forsøgsloven allerede var praksis mange steder i landet.

Kombinationen af indførelse af et nyt fag og besparelser i timetildeling til eksisterende fag var en slet baggrund for pædagogiske overvejelser og udhulede de forudsætninger, der lå til grund for det oprindelige forslag om det nye fag.

I udkast til formål og indhold fra den arbejdsgruppe vedrørende samtidsorientering, hvori de faglige foreninger og PLO var repræsenteret, forekommer der mig at ligge et kompromis imellem kendskab til de aktuelle problemer med deres livsnære indhold og faglige synsvinkler også fra nye discipliner med hjælp til at beskrive, vælge og vurdere.

Fagudvalg 4 og læseplansudvalgets behandling og redaktion svækkede den faglige baggrund noget. Læseplansudvalget ønskede ikke at gå

videre end til det, lærerne omgående kunne påtage sig. Arbejdsgruppens udkast blev blødgjort i retning af orientering med beskeden faglig styrkelse. Udkast nr. 29 havde imidlertid så den fordel, at indhold og metode var kendt og gennemprøvet af mange lærere.

Ved formålsformuleringen i september 1975 benyttedes i en vis udstrækning det foreliggende udkast, men de historisk faglige interesser blev styrket, formentlig med udgangspunkt i folketingsudvalgets betænkning, og politiske forhold og faktorer bag samfundets konflikter blev trukket i forgrunden.

Gunhild Nissen-gruppen fik intet kommissorium, ud over formålet for faget. Retningslinierne for det nye udkast er imidlertid tydelige i forbindelse med formålsformuleringen og arbejdsgruppens personkreds.

Det er nærliggende at antage, at socialdemokratiets ønske om at gøre formålsparagraffens stykke 3 operativ, og ønsket om at skabe en skole uden sociale tabere måtte resultere i forslag om, at arbejdspladsens, det lokale samfunds og de danske politiske organisationers og partiers problemer, konflikter og ideologier blev sat i centrum.

I forbindelse med fagkritiske undersøgelser på seminarier, universiteter og i organisationer som f. eks. SID havde man arbejdet med at undersøge politiske holdninger – skjulte og åbenlyse – i skolen og i undervisningsmidler, og man havde kritiseret folkeskolen, skolebøgerne, læseplansudvalget og dets forskellige arbejdsgrupper.

Gunhild Nissen-gruppens sammensætning var en reserveret imødekommelse af den rejste kritik, og i gruppen overvejede man den.

Det var da heller ikke den hensigt, at give nutidens økonomiske, sociale og kulturelle problemer en bredere plads, der blev kritiseret af uddannelsesrådet. Kritiseret blev derimod, at man i idékataloget lagde op til en ensidig belysning af konflikter, og at man i nogen grad forsømte at give ideer til belysning af konflikter og problemer hos de grupper i befolkningen, der ikke er lønmodtagere og byboer.

De store krav, den vejledende læseplan stiller til 14–16-årige elever og til lærere vil medføre en betydelig arbejdsindsats.

Når man ser tilbage på fagets tilblivelse over for en flerårig periode, er det imidlertid ikke alene indholdsvalg og synsvinkler man hæfter sig ved, men i høj grad også prisen for indførelse af det nye fag.

Tilblivelsen af faget samtidsorientering skete i grænselandet mellem pædagogisk og politisk beslutningsområde. Den sædvane, at folkeskolens fagrække er et lovgivningsanliggende, mens vejledende timetals-

rammer, for fagene er et administrativt anliggende, og vejledende læseplaner bliver til i ekspertgrupper bevirkede, at disse tre vigtige sæt af beslutninger kun blev mangelfuldt koordineret.
Ønsket om, at 14–16 årige elever skulle beskæftige sig med samtidsproblemer var knyttet til forestillingen om 6 ugentlige timer à 50 minutter i orienteringsfag, og de vejledende læseplaner i orienteringsfagene blev i stort omfang udformet, før man havde gjort sig klart, hvilke timetal, der kunne blive tale om på 8.–10. klassetrin.

De enkelte orienteringsfags fortalere, hvad enten de kom fra folkeskolens faglige foreninger, fra Lærerhøjskolen eller fra Danmarks Lærerforening vandt ikke troværdighed, hverken hos administratorer eller hos de politikere, de søgte at informere og appellere til. Diskussionen kom næsten aldrig ind på kærnespørgsmålene om elevernes opbygning af forestillinger og viden, men holdt sig til tekniske debatter om timetalsrammer inden for »givne politiske præmisser«, som bl. a. var 30 lektioner pr. uge, et antal valgfag, og et hierarki af fag, hvoraf dansk skulle styrkes, andre fag ikke måtte svækkes og resten derved automatisk gled i baggrunden uden at de bevidst var vejet og fundet for lette.

Den øgede kommunale beslutningsmulighed er jo endelig en kendsgerning, som åbner mulighed for at afprøve forskellige fagtilbud og timetal i det praktiske undervisningsarbejde.

At indførelse af samtidsorientering er en gevinst nærer jeg ikke tvivl om. I hvor høj grad faget kan stå alene på 8.–10. klassetrin er jeg usikker på, men prisen for indførelse af faget ved reduktioner i andre orienteringsfag, kan man formentlig endnu tinge om.

Beslutningsprocessen på centralt hold er formentlig afsluttet ved lov af 8. juni 1977 om ændring af lov om folkeskolen, hvor elevernes ugentlige timetalsramme udvidedes til op til 34 timer i stedet for 30, et korrektiv til beslutningen fra 1971 om 30 ugentlige lektioner, som ikke før er blevet anfægtet.

Næste sæt af beslutninger foregår mellem elever, lærere, forældre, skolemyndigheder og kommunale myndigheder.